

1976. – 412 с.; 23. Neculce Ion. Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat // Letopisețul Țării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce / Îngrijirea textelor, prefațarea letopisețelor, glosar și indice de T.Celac. – Chișinău: Universul, 2006. – С. 280-473; 24. Sadoveanu M. Vremuri de bejenie. Nunta domniței Ruxanda / Mihail Sadoveanu. – București: Minerva, 1977. – 330 с.; 25. Șerban V. Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653) / Vasile Șerban. – București: Editura Academiei Române, 1991. – 232 с.; 26. Veress A. Documente Privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești. Vol. X. Acte și scrisori (1637-1660). – București: Imprimeria Națională, 1938. – 390 p.

УДК 398.3(477.85)

Олександр КОЖОЛЯНКО

**ЛЮБОВНО-ШЛЮБНА МАГІЯ ДІВОЧИХ ВОРОЖІНЬ
ПЕРЕДРІЗДВЯНОГО КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ В УКРАЇНЦІВ
І МОЛДАВАН БУКОВИНИ**

У статті досліджено магичні дії дівчат під час зимових свят з метою дізнатись про свою майбутню долю. А також простежено спільні та особливі риси дівочих ворожінь українців та молдаван Буковини. Вивчено ворожіння з предметами хатнього вжитку, харчовими продуктами та процес спостереження за поведінкою тварин під час ворожінь.

Ключові слова: ворожіння, магія, духовна культура, обряд, огорожа, пиріжки, свято, звичай, сон.

Александр КОЖОЛЯНКО

**ЛЮБОВНО-БРАЧНАЯ МАГИЯ ДЕВИЧЬИХ ГАДАНИЙ
ПРЕДРОЖДЕСТВЕНСКОГО КАЛЕНДАРНОГО ПЕРИОДА
В УКРАИНЦЕВ И МОЛДАВАН БУКОВИНЫ**

В статье исследованы магические действия девушек во время зимних праздников с целью узнать о своей будущей судьбе. А также общие и особенные черты девичьих гаданий украинцев и молдаван Буковины. Прослежено гадания с предметами домашнего обихода, пищевыми продуктами и процесс наблюдения за поведением животных во время гаданий.

Ключевые слова: гадание, магия, духовная культура, обряд, ограждение, пирожки, праздник, обычай, сон.

Alexandr KOJOLIANKO

**LOVINGLY-MARRIAGE MAGIC DIVINATION GIRLS CALENDAR
PERIOD OF UKRAINIANS AND MOLDOVANS IN BUKOVINA**

In the article the magical acts of girls during the winter holidays to learn about their future fate. Studied general and specific features of girls' fortune-telling Ukrainians and Moldovans Bukovina. It traces of divination with household goods, food, and the observation of animal behavior in time of divination.

Keywords: divination, magic, spiritual culture, ceremony, fencing, cakes, celebration, custom, dream.

Життя людини складається з матеріальних здобутків, які формують матеріальну культуру. Але духовний світ відіграє в житті окремої людини і народу в цілому важливу й незамінну сферу існування. Відповідно у народів протягом тисячоліть сформувалась чітка система духовної культури.

Важливим складником духовної культури українців і молдаван Буковини є календарні свята й обряди, під час яких здійснюються різні магичні обрядодії з метою вплинути на життєвий цикл людини.

У календарній обрядовості передріздвяного календарного циклу важливе місце займають дівочі ворожіння, які мали на меті пізнати долю дівчини, пришвидшити процес формування сімей, народження дітей, досягнення успіхів у сімейному та громадському житті й ін.

Відомості про народну культуру молдаван зустрічаються у працях середньовічних подорожувальників: Л.Фавра [27], Й.Поля [19] та ін.

У науковій літературі проблема дівочих ворожінь молдаван Буковини почала розроблятися вченими ще у другій половині XIX – на початку XX ст.: А.Конським [13], С.Ф.Маріаном [32], Е. Анічковим [1].

У XX ст. питання календарних свят і обрядів молдаван досліджували: Л.Берг [4], Т.Памфіле [34], С.Релі [35], Г.Ботезану [5], Н.Беєшу [2], Т.Златковська [8], Ю.Попович [21], Г.Спатару [26], Н.Кожокару [28], Г.Бостан [29] й ін.

Значний науковий доробок з проблеми дівочих ворожінь під час календарних свят має буковинський етнолог А.Мойсей на початку XXI ст., який у працях «Магія і мантика у народному календарі східнороманського населення Буковини» і «Аграрні звичаї та обряди у народному календарі східнороманського населення Буковини» [17, 18] дослідив місце дівочих ворожінь у народному календарі, проведення обрядів з водою, стравами, рослинами, предметами одягу, спостереження за поведінкою тварин, птахів і т.ін.

Щодо українців, то матеріали про магичні обряди осінньо-зимового календарного періоду зустрічаються у працях М.Грушевського [7], В.Скуратівського [23-25], С.Килимника [11], О.Курочкіна [14] та ін.

Матеріали про календарну обрядовість українців наявні і у навчальній літературі 90-х рр. XX ст. («Етнографія України» [9], «Українське народознавство» [20]).

Частково питання осінньої-зимової календарної обрядовості українців Буковини досліджували буковинські етнологи кінця XIX ст. Г.Купчанко [22], Р.Ф.Кайндль [10].

Проте ряд питань щодо місту дівочих ворожінь українців і молдаван Буковини, їх спрямованості, фольклорного супроводу, порівняльної характеристики ворожінь українців і молдаван та ін. ще потребують наукового дослідження.

Особливо багате на дівочі магичні обрядодії свято Андрія, тому нерідко його називали святом дівчат. У дохристиянські часи і в період існування двовір'я (до кінця XIX ст.) в українських селах Буковини це свято називали святом Калити. Святкують свято Андрія-Калити 13 грудня у переддріздвяний період календарної обрядовості.

Дівчата вірили, що Андріївська ніч допоможе їм дізнатись про свою долю. В українців Буковини існувала поговорка: «На Андрія робиться дівцям надія» [16. -1989. – Т.5, с. 34]. Для ворожіння дівчата збиралися в одній хаті. Насамперед вони пекли балабушки (пиріжки), на які воду носили ротом. Коли вже балабушки спечуться і вистигнуть, кожна з дівчат митить своє тістечко кольоровою ниткою, потім вони розкладають їх на простеленому рушнику. Тоді впускають до хати голодного кота, який «вирішує долю»: чию балабушку з'їсть першою – та дівчина першою заміж вийде, а чию не зачепить, та сидітиме в дівках. Коли кіт занесе балабушку в темний кут – так і доля занесе дівчину в чужі краї [16. -1989. – Т.5, с. 37].

Був і інший спосіб ворожіння – на чисто вимиту підлогу розсівали насіння конопель чи льону, гасили світло, припадали на коліна, приказуючи: «Андрію, Андрію, коноплі сію, спідницею волочу, віддатися хочу». Далі по черзі дівчата язиком злизували насіння. Коли на кінчик язика приліпиться дві насінинки, значить дівчина протягом року знайде собі пару. Та дівчина, на язиці в котрої залишиться одна або більше двох насінин, буде ще дівувати [16. -1989. – Т.5, с. 38].

Дівчата у цей Андріївський вечір ворожінням хотіли вивідати, яким буде майбутній чоловік, якої він вдачі. Для цього вони насипали на підлогу трохи пшениці, наливали в мисочку води і ставили дзеркало. Тоді по черзі впускали півня: якщо півень нап'ється води – чоловік буде п'яницею, клоне пшениці – господарем, а гляне у дзеркало – ледарем [6, с.26].

У припрутських буковинських селах (Мамаївці, Ленківці, Стрілецький Кут) дівчата набирали намулу з дна ріки і заносили до хати. Якщо в ньому дівчина знаходила якусь залізну річ – чоловік буде ковалем, якщо тріску – теслею, скло – склярем, шкіру – шевцем, пісок – муляром, а якщо, крім землі, нема нічого, – то хліборобом [6, с.27].

У цей вечір в українських селах Буковинського Придністров'я дівчата намагались вивідати ім'я свого майбутнього чоловіка. Для цього дівчина виходила на вулицю і в першого зустрічного чоловіка питала його ім'я – вважалось, що так само буде зватися і її майбутній чоловік. Якщо першою зустрінеється жінка, то дівчина в цьому році заміж не вийде [16. -1992. – Т.1, с.36].

Дівчата ворожили і на плетеній огорожі. Вночі рахували дванадцятий кілок, а вранці дивилися, який він: якщо рівний, то чоловік буде гарний, стрункий; якщо кривий, то такий буде й чоловік; якщо має пагінці, то чоловік – вдівець [16. -1992. – Т.5, с.2].

Існувало ще багато способів ворожіння і способів магичного впливу – для визначення старшинства в майбутній сім'ї, в яку сторону дівчина піде

заміж, тощо. Так, у буковинських селах Прутсько-Дністровського межиріччя та Передгір'я дівчата в Андріївську ніч виходили з хати і, повернувшись спиною до хати, через себе і через хату кидали чобота. Кидаючи, дівчина промовляла: «Не чобіт кидаю, судженого зазиваю, най мому серцю вкаже, аби знала, в який бік ступи моя нога» [16. -1990. – Т.2, с.5-6]. Потім йшли дивитися: куди повернутий чобіт халявою, то звідти прийде суджений [16. -1992. – Т.7, с.15]. Навіть сні на Андрія вважалися віщими; у сні дівчина сподівалася побачити свого милого.

Молдавани Буковини також досить широко відзначали свято Андрія. Серед святкових обрядодій Андріївського вечора виділяються ворожіння. Власне, народне свято Андрія у молдаван пов'язане з відгадуванням долі дівчатами через ворожіння і спостереження за прикметами.

Ввечері перед цим святом хлопці й дівчата збиралась у хаті однієї з дівчат. Розпочинали ворожіння з обряду випікання калачиків (с. Тарасівці Новоселицького району), у деяких селах Верхнього Буковинського Попруття виробляли вареники (с. Форосна Новоселицького району) та пиріжки-балабушки («balabuște») (с. Балківці Новоселицького району) [16. -1999. – Т.5, с.18].

Звичай випікати на свято Андрія пиріжки-балабушки існував і в сусідній Молдові [3, с.33]. Спочатку насипали в миску кукурудзяну муку. Потім кожна дівчина по черзі витягувала з криниці відро води, набирала трохи води в рот і виливала в посудину з мукою. В Молдові кожна дівчина додавала до своєї миски з водою дев'ять наперстків муки та стільки ж солі [3, с.33]. Вода у всіх дівчат повинна була бути непочатою.

Непочата вода фігурує й у вірші, який був записаний С.Ф. Маріаном на Буковині ще у кінці XIX ст.:

Ară rece aducea,	Студену несла воду,
Ară rece, ne-ncepută	Воду непочату, холодну,
Pentru dragoste făcută.	Заради кохання приготовлену [31, с.87].

Палянички, або калачики випікали із замішаного на криничній воді тіста. Їх розкладали на підлозі, відчиняли двері і впускали до хати пса (молдавські села Тарасівці, Балківці). У деяких селах «щасливий» пиріг чи вареник вибирав кіт (с. Колінківці). За якою послідовністю пес або кіт з'їдали випічку, за такою ж дівчатам належало вийти заміж. Якщо чийсь калачик залишався недоїденим, тій дівчині провіщали довіку дівувати. У молдавському селі Драниця Новоселицького району таке ворожіння виконували дві дівчини [16. – 1999. – Т.5, с.19].

Ворожіння на варениках проводили, щоб дізнатись про своє майбутнє, і без посередництва пса чи kota. Для зручності розпізнавання під час ворожіння дівчата ліпили вареники різної форми. Вкидали їх у кип'яток, а тоді ворожили: чий перший спливе, тій дівчині треба готуватися до весілля. Якщо ж вареник прилипне до дна горшка, то це вважається недобрим знаком.

У середину вареників клали папірці з іменами хлопців, а один залишався без напису (с. Форосна). Потім кидали вареники у киплячу воду. Коли

спливав перший вареник, його витягували і розкривали, на папірці читали ім'я хлопця – майбутнього нареченого дівчини. Цей обряд виконувала тільки одна дівчина. Якщо сплив вареник без напису на папірці, то дівчина заміж швидко не вийде.

Буковинський етнолог А.Мойсей у молдавському селі Магала Новоселицького району зафіксував ворожіння на варениках з використанням дівочого волосся. Волоссям начиняли вареники, варили їх, а потім пригощали хлопців. При цьому спостерігали, якому хлопцеві вареник діставався з волоссям певної дівчини. Це було прикметою їх одруження у недалекому часі [18, с.199].

Відомий обряд ворожіння у молдаван на кілках плоту, подібно українському, лише кількість відрахованих кілків була іншою. Так, наприклад, у с. Тарасівці Новоселицького району для виконання цього обряду дівчина виходила опівночі до плоту, клала навмання руку на один з кілків і відраховувала в той чи інший бік, на свій розсуд, дев'ять кілків. У молдавському с. Магала Новоселицького району дівчина клала руку на один кілок у плоті, не рахуючи, в один чи інший бік. Обраний кілок дівчина перев'язувала червоною ниткою. Цікаво, що число 9 при відрахуванні кілків дівчиною в Андріївську ніч зафіксовано дослідниками і в українців-русинів Словаччини [36, с.240].

Ворожіння з перев'язуванням кілків огорожі зустрічалося на андріївських ворожіннях і в Молдові [3, с.34].

Ввечері за виглядом кілка ворожили на майбутнього нареченого. У селах Тарасівці, Балківці, Несвоя Новоселицького району прями́й кілок вказував на гарного, стрункого нареченого; зігнутий – на горбаня; із сучками – на кривуватого; короткий – на низькорослого; довгий – на високого зросту; тонкий – на дуже худого хлопця [16. – 1999. – Т.5, с.21].

Дуже часто зустрічались ворожіння у цих же селах з використанням взуття. Ворожіння з постолом передбачало, що його потрібно перекинути через хату. В який напрям показував носок постела, у той бік дівчині випадало вийти заміж. Подібні ворожіння спостерігалися і серед українського населення Буковини, де використовували постели або чоботи [12, с.66].

В андріївському обряді ворожіння жіноче взуття використовували і всередині хати. Так, у с. Форосна Новоселицького району учасниці колективних ворожінь викладають своє взуття одне за одним від вікна до дверей. Чиє «дійде» першим до дверей, та дівчина найшвидше вийде заміж.

Ворожіння відбувались і з речами хатнього та домашнього вжитку. Напередодні св. Андрія дівчата вгадували за посередництвом кухонного начиння характер і можливість майбутнього нареченого.

Миска́м в обрядах колективних дівочих ворожінь на Андрія відводилась роль своєрідних схованок долі. Дівчата ховали різні речі під великою мискою або решетом, а потім, виймаючи їх звідти навмання, розгадували значення кожної з них (села Тарасівці, Балківці, Несвоя).

В Молдові цей обряд проводили в новій оселі (с. Братушани Єдинецького району). Щіточка для гоління вказувала на старого нареченого (с. Балківці),

перець – на запального (с. Тарасівці), голка – на бідного (с. Несвоя), вінок або клубок ниток – на працюючого або горбаня (села Тарасівці, Балківці), обручка – на гордовитого (с. Магала), гребінець – на сварливого (с. Тарасівці) або на кучерявого (с. Братушани, Молдова), монета – на заможного (с. Магала), вуглик – на чорнявого (с. Тарасівці) або на бідного (с. Магала). На п'яницю вказувала вода, ножиці – на працюючого, зернятко – на заможного нареченого та лагідну свекруху (с. Магала) [16. – 1999. – Т.5, с.22-23].

У буковинських селах з румунськими мешканцями були певні відмінності у подібних обрядодіях. Зокрема, відрізнялась символіка речей. Так, обручка та намисто вказували на гарного нареченого, точило – на злого, гребінець – на зубастого, віск – на блідого, хворобливого, вуглик – на чорнявого, шапка – на нареченого з густим волоссям. Подібно до цього відгадували майбутню долю і румуни у Трансільванії [33, с.229-230].

В українських селах Буковини вуглик використовується проти темних сил (диявола) [16. – 2001. – Т.3, с.5].

Своєрідну посередницьку роль у дівочих ворожіннях відіграло кухонне та пічне начиння – неодмінний атрибут господині. В молдавському селі Магала Новоселицького району опівночі на свято Андрія дівчина виходила з хати надвір та калатанням ложок викликала «знак» долі. З якої сторони загавкає пес, з тієї сторони прийде наречений [16. – 1999. – Т.5, с.26-28].

У молдаван Буковини під час свята Андрія було поширене ворожіння на нитках. Щоби взнати, хто найшвидше вийде заміж, кожна з дівчат відривала з катушки одну ниточку. Один кінець прив'язували до поручнів рами плити, другий опускався вниз. Нитки підпалювали. У кого найшвидше догорала нитка, тій дівчині судилося швидше вийти заміж.

У молдавських селах Тарасівці, Балківці, Несвоя на Андрія дівчата влаштовували своєрідне «перев'язування вулиці» (*legau ulița*), тобто перев'язували вулицю мотузкою. Відтак, сховавшись за огорожею, спостерігали за перехожими. Котрий з хлопців натикався на мотузку, тому судилося стати нареченим дівчини, яка перев'язувала вулицю.

У молдавських селах Буковини були поширені ворожіння, пов'язані зі спостереженням за поведінкою тварин. Так, наприклад, у Тарасівцях, Балківцях, Несвої збереглося ворожіння за поведінкою свині. В ніч на Андрія дівчата підходили до свиней і почергово зверталися до них: «Ходя, ходя! Ин кишледж де ярне!» (Ходя, ходя! На зимові свята!). Якщо самка у відповідь рохкала, то дівчина мала вийти заміж, якщо не подавала звуку, то не судилося. Цей обряд зустрічається і в румунів Трансільванії [33. с.229].

Ворожили дівчата і з використанням домашньої птиці. Для цього насипали в горнятка трохи пшениці чи іншого зерна. Кожна дівчина мала власне горнятко. Заносили до хати півня і пильнували за його вибором. З якого горнятка півень клював зерно, та дівчина першою вийде заміж. Якщо ж з чийогось горнятка півень не клював зерно, та дівчина не вийде заміж того року (с. Магала).

Проводились також ворожіння з допомогою овець. Ввечері дівчата заходили до вівчарні і навпомацки вибирали одну з тварин, перев'язували її червоною стрічкою. Якщо вдалося спіймати білу вівцю – дівчина вийде заміж узимку, чорну – навесні, сіру – восени, буру – влітку (с. Строїнці) [16. – 1999. – Т.5, с.29].

Крім колективних ворожінь, дівчата вгадували свою долю й індивідуально. Таким було ворожіння з викликання «віщого» сну. Опівночі дівчина клала перед дзеркалом шматок мамалиги з сіллю і, розчісуючи волосся гребінцем, примовляла: «Хто мій суджений, щоби я його побачила!». Після цього люстерко, гребінець, мамалига та сіль ховалися під подушку. На світанку дівчині залишалось лише згадати хлопця, який їй наснився (таке ворожіння зафіксоване у молдаван сіл Тарасівці, Балківці, Несвоя) [16. – 1999. – Т.5, с.30].

Індивідуально відбувалось ворожіння з використанням дзеркала. Опівночі дівчина клала перед собою люстерко і одну свічку. Через деякий час вона мала побачити у дзеркалі нареченого (с. Магала).

Ворожили дівчата і на гребінці. На Андрія дівчата перед сном розчісували коси, а гребінець клали під подушку. Котрий із хлопців тієї ночі наснитись, той і мав бути судженим дівчини (с. Драниця).

Ворожіння відбувалось також з використанням сірників. На коробочку сірників по обидва боки на певній відстані один від одного встановлювалися два сірники. Їх запалювали одночасно. Якщо сірники нахилилися один до одного – молодим бути разом, якщо ні, то у такої пари різні долі (с. Тарасівці).

Серед обрядодій, пов'язаних з повір'ями, на Буковині були ще й такі:

- на Андрія вапном білили внутрішній бік вхідних дверей – «аби люди дівку язиками не ганили», тобто, щоб про неї не говорили погано. Це вапно дівчина мала змивати аж на Новий рік розчином з полину;

- зав'язували старій бабці фартухом очі – «би смерть цієї хати не виділа»;

- батько забивав на воротах кленовий кілок – «би чари до роду не приймалися»;

- корові давали з долоні хліба з грудкою цукру – «би на молоко добра була»;

- відв'язували або випускали із загороди пса на подвір'я: якщо він дряпався на ворота, то недалеко в цій хаті до старостів;

- переганяли свиню з одного хліва в інший – «би лінивими діти не росли»;

- мати дівчини відстібувала шпильку, яку постійно носила біля пазухи, і опускала в цебер, де були сорочки для прання, – «би у день весілля доньці злі язики не зашкодили»;

- нагортали до стовбура груші снігу – «би добре полотно влітку білилося»;

- нагортали на городі купки снігу – «би ягоди рясно родили»;

- парубки за мотузку водили по селу хворого хлопця – «би слабість губив»;

- зав'язували молодичі очі білою хустиною і вели її до дуплястої верби набрати глини для розсади – «би не червивилась капуста на городі»;

– на замерзлих шибках вікна по наморозі виводили хрест – «би сонце та місяць сили додавали» [16. – 1998. – Т.7, с.6].

У молдавських селах Нижнього Буковинського Попруття існував звичай, за яким дівчина в день свята Андрія після церковної служби, повернувшись додому, йшла за хату й лягала спиною на сніг. Потім спостерігала: якщо до вечора не затруситься снігом слід від спини, то чоловік її буде добрий і доживе з нею до кінця її віку. Якщо засипався слід, то вік чоловіка буде короткий, а якщо хтось поруїнував цей слід, то дівчина заміж цього року не вийде [16. – 1998. – Т.2, с.6-7].

У молдаван Буковини існував також звичай напередодні свята Андрія хрестити вікна часником, змащувати ним роги худоби, а також їсти часник, – проти злих сил-стрігоїв. Вважалося, що стрігої ходять ввечері перед цим святом і чинять всяке зло. Як захист від них і використовували часник.

Напередодні свята Андрія не можна підмітати хату, бо вовки зайдуть худобу влітку на пасовиськах. Вважалося, що на Андрія взагалі краще не працювати, щоб вберегти худобу від злого.

У молдаван існувало повір'я, що в ніч на Андрія всі домашні тварини говорять. Людина, яка їх почує, може померти [30, с.5-6].

Отже, в українців і молдаван Буковини під час свята Андрія відбувались ворожіння на варениках, пиріжках-балабушках, на кілках огорожі-плоту, ворожіння з використанням взуття, гребінця, з речами хатнього та домашнього вжитку, через перев'язування ниткою вулиці, шляхом спостереження за поведінкою тварин, ворожіння на сірниках, угадування «вішого» сну тощо.

Багато магичних обрядодій під час дівочих ворожінь передріздвяного періоду в українців і молдаван Буковини були подібними в основних рисах, що засвідчує певні взаємовпливи у традиційній духовній культурі.

Джерела та література: 1. Аничков Е. Весенняя обрядовая поэзия на Западе и у славян. – СПб., 1903; 2. Беешу Н. Поезияпопулярэ и обичерилор календариче. – Кишинэу, 1975; 3. Бэешу Н. Боб де грыу ши де луминэ // Молдова. – 1981. – № 8, с. 33; 4. Берг Л. Бессарабия. Страна, люди, хозяйство. – Петроград, 1918; 5. Ботезану Г. Молдавский фольклор. – Кишинев, 1976; 6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Мюнхен, 1958. – Т. 1; 7. Грушевський М. Історія української літератури. – Т. 1. – Київ–Львів, 1923; 8. Златковская Т. Некоторые проблемы этногенеза молдаван в свете данных их весенней обрядности // Этническая история и этнография восточных романцев. – М., 1979; 9. Етнографія України / Під ред. С.Макарчука. – Львів, 1994; 10. Кайндль Р.Ф. Гуцули: Їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці, 2000; 11. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Т.5. – Вінніпег–Торонто, 1963; 12. Кожолянко Г. Етнографія Буковини. – Т. 3. – Чернівці, 2004; 13. Конский А. Простонародные праздничные обычаи в Бессарабке // Кишиневские епархиальные ведомости, 1870, № 23; 14. Курочкин А.В. Календарные обычаи и обряды. В кн.: Украинцы. – М., 2000; 15. Лукьянец О. Образ молдаванина в записках путешественников XVII-XVIII в. // Вестник славянского университета. – Вып. 7. – Кишинэу, 2002; 16. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету (МНУ ЧНУ); 17. Мойсей А. Аграрні звичаї та обряди у народному календарі східнороманського

населення Буковини. – Чернівці, 2010; **18.** Мойсей А. Магія і мантика у народному календарі східнороманського населення Буковини. – Чернівці, 2008; **19.** Німецький вчений Йоган Поль про Буковину та Галичину в середині XIX ст. – Чернівці, 2007; **20.** Павлюк С., Горинь Г., Кирчів Р. Українське народознавство. – Львів, 1994; **21.** Попович Ю. Молдавские новогодние праздники. – Кишинев, 1974; **22.** Сборник песен Буковинского народа / Сост. А.Лоначевский, дост. Г.Купчанко. – К., 1875; **23.** Скуратівський В. Місяцелік. – К., 1993; **24.** Скуратівський В. Русалії. – К., 1992; **25.** Скуратівський В. Український народний календар. – К., 2003; **26.** Спатару Г.И. Молдавский новогодний обрядовый фольклор // Фольклор и этнография. Обряды и обрядовый фольклор. – Л., 1974; **27.** Февр Люсьен. Главные аспекты одной цивилизации // Бои за историю. – М., 1991; **28.** Cojokaru N. Folklor din Moldova/ Cintece obiceiuri si trsditii populare romaneasti. Vol. V.–Bucuresti, 1984; **29.** Folklor din tara fagilor/ Alc.N.Baiesu, G.Bostsn. Chisinau, 1993; **30.** Gorovei A. Credinți și superstiții ale poporului român. – București: Librăriile Socec & comp., Pavel Suru, C. Sfetea, 1915; **31.** Marian S.Fl. Poezii populare române. Balade, cântece bătrânești. –Cernăuți, 1873. – V. I.; **32.** Marian S.F. Sarbatorile la romani. – Vol. I, 1898. – Vol. II, 1899. – Vol. III, 1901. – Bucuresti; **33.** Mândrescu S.C. Literatură și obiceiuri poporane din comuna Râpa-de-Jos, comitetul Mureș-Turdă (Transilvania). – București: Tipografia Curții Regale, 1892; **34.** Pamfile T. Sarbatorile de vara la Romani. – Bucuresti, 1910; **35.** Reli S. Viata Religioasa si morala Romaneasca in sec. XVIII si XIX dupa scriitori straini. –Cernauti, 1935; **36.** Vedecky zbornik muzea ukrainsko-rusinskej kultury vo Svidniku. Red. M. Sopoliga. – Presov, 2001.